

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Факултет по класически и нови филологии,

катедра „Испанистика и португалистика“

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност 05.04.21 Романски езици – Историческа граматика на испанския език

на тема:

Préstamos panbalcánicos en judeoespañol/Панбалкански заемки в сефарадския език

Докторант: Искра Манолова Добрева

Научни ръководители: проф. дфн Иван Вълчев Кънчев, доц. д-р Недялка Спасова Георгиева

София, юни 2016 г.

Докторантският труд е обсъден и насрочен за защита на заседание на катедра „Испанистика и португалистика“ на Факултета по класически и нови филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ на 1 юни 2016 г.

Дисертацията ще бъде защитена пред комисия в състав:

Публичната защита ще бъде на 2016 г. от 16 ч. в зала

I. ОБЩА ХАРАКТЕРСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на проблема и основания за избор на темата.

Въпреки че при изучаването на балканските морфосинтактични структури в испаноеврейската езикова разновидност на Балканите (нар. по-нататък *джудезмо*) е постигнат значителен напредък (като напр. Subak (1905), Wagner (1914), Luria (1930), Crews (1935), Sala (1970, 1983) Kanchev (1975) Bossong (1990), Bunis (1999), Габинский (1969, 1970, 1992), Varol-Bornes (2001, 2006), Schmid (2008), Schwarzwald (2003), Symeonidis (2002), Montoliu/Van der Auwera (2004), Friedman/Joseph (2014), наред с много други, при тяхното разглеждане все още не е постигната яснота, балканизмите в джудезмо се споменават по-скоро като илюстрация в подкрепа на разглеждането на въпросните структури в балканска ареална перспектива, без да се проучва тяхното развитие конкретно в джудезмо. Испаноеврейските езикови иновации се представят най-често в испанска диахронна перспектива и/или като резултат на хебраистичното влияние поради традиционната и постоянна връзка на джудезмо с иврит. Друга честа интерпретация на иновациите, наблюдавани в джудезмо в контраст с испанския език, е контактът с френски и италиански език, особено след XIX в., като доказателство за силното влияние служат множеството езикови структури, съдържащи се както в последните два езика, така и в джудезмо, но отсъстващи от испанския и въобще от иберороманските езици.

Същевременно комбинираният подход, съчетаващ испанското и балканското езикознание за изучаването на джудезмо, рядко се прилага, усилията на ареалната балканска лингвистика са насочени към изследване на основните балкански езици (албански, новогръцки, балканославянски и балканоромански езици) и конвергенцията между тях. Въпреки честото споменаване на джудезмо в многобройни балканистични изследвания, неговото изучаване от балканистична гледна точка все още е слабо развито и споменаването във въпросните изследвания се ограничава до привеждане на илюстративни примери на общобалканските феномени, докато отделните изследвания, посветени на джудезмо в балкански ареален контекст остават все още малко на брой.

1. Обхват и обект на изследването

В настоящата дисертация се изследват неиспански или староиспански структури, установени в източната испаноеврейска вернакуларна¹ езикова разновидност, формирана на територии, разположени по крайбрежието и вътрешната част на Балканския полуостров, западната част на полуостров Мала Азия и териториите на днешен Израел, съставлявали векове наред част от Османската и други империи, а по-късно от многобройни други държави. Споменатите структури се представят като продукт на междуезиковия контакт на джудезмо с балканските езици, улеснен или препятстван от контакта с други езици, като иврит, френски, италиански, турски и др. Въпреки присъствието на балканското ареално въздействие на всички нива в източната испаноеврейска езикова разновидност – фонология, лексика, семантика, морфология, синтаксис, прагматика, – дисертацията е насочена към синтактичните и морфологични структури, с по-голям акцент върху синтаксиса. Обхващат се онези структури, които се обособяват през многовековното развитие на джудезмо в Балканския езиков съюз. Прилага се смесен езиковедски подход (испански и балкански), като се отчита напредъка на ареалната и контактната лингвистика и приноса на изследванията, конкретно насочени към испаноеврейската езикова разновидност.

2. Теза, цели, задачи и методология на изследването

Дисертацията застъпва основната теза, че редица староиспански структури, които изчезват в съвременния испански език и понастоящем някои от тях могат да се открият в латиноамерикански и иберийски диалекти и други периферни варианти на испанския език (напр. креолски варианти, образувани на основата на испански, детска реч, изучаване на испански като чужд език, ситуации на контакт с други езици, напр. в контакт с английски в САЩ или в контакт с индиански езици в Южна и Централна Америка и т.н.) се появяват в балканското испаноеврейско койне благодарение на въздействието на балканския ареален контакт. Като основно доказателство на изложената теза се привежда съвпадението на въпросните староиспански структури с техните хомолози, налични в балканските езици. Затова балканското влияние се разглежда като поддържащо и

¹ под „вернакуларен“ тук разбираме неофициалния, народен, ежедневен, разговорен, спонтанен език, използван в най-вече в устна, но и в писмена форма.

засилващо употребата на въпросните структури. Поради краткия развой на джудезмо в балканска среда, ареалното въздействие достига степен на реактивизиране на остарял или възобновяване на познат, но рядко употребяван езиков материал, а не толкова до степен на заемане на нови, непознати за джудезмо структури от балканските езици.

Целта на дисертационното изследване е да се проследи възобновяването и реактивизирането на употребата на въпросните старинни испански морфосинтактични структури в джудезмо, като резултат от тяхното балканско ареално наличие и разпространение.

За постигане на описаната цел се поставиха следните задачи:

1. Идентифициране на балкански структури в джудезмо, посредством тяхното извеждане от оригинални сефарадски текстове от началото на XX в. (вж. глава 9. Описание и подбор на корпусния материал).
2. Проучване, анализ, сверяване в балканска ареална и испанска диахронна перспектива, проследяване на влиянието на други контактни езикови източници във връзка с употребата на въпросната структура в джудезмо.
3. Изследване на механизмите на възприемане и развитие на въпросните ареални структури в джудезмо, улесняващи и пречатстващи фактори.
4. Въз основа на конкретните данни и констатации, направени при изследване на казуса на джудезмо в балканска среда, обобщение и формулиране на изводи за механизмите на приемане на ареалните характеристики в един новоприсъединяващ се към ареалната динамична формация език и въобще в ситуация на междуезиков контакт.

Приложената методика включва както исторически-съпоставителен метод, така и ареално-типологичен подход. Въпросните консервативни и иновативни структури в джудезмо се разглеждат в развитие (или в иберороманска диахронна перспектива) като вътрешноезиково надграждане. Същевременно се отчитат типологични и ареални характеристики. Разглежда се проектирането на последните като балкански контактен

феномен в джудезмо и затова установяването и наличието на въпросните консервативни и иновативни структури се представят като външно, междуезиково взаимодействие.

С прилагането на описания балкански ареален подход спрямо иновативните и консервативни структури в джудезмо, те се представят в светлината и тълкуват като балканско контактено влияние. За тази цел, е проучен релевантен принос на испанисти и балканисти (от класическите трудове по сефарадска лингвистика на Ramon Menéndez Pidal, Gaspar Remiro, Rodolfo Gil, Haim Vidal Sephiha, до съвременни сефарадисти, като Marius Sala, Kovacs, Иван Кънчев, Марк Габинский, Paloma Diaz-Mas, Aitor Garcia Moreno, Marie-Christine Varol-Bornes, Ora Schwarzwald, David Bunis, Aldina Quintana, Katja Smid, Beatrice Schmid, Angel Berenguer, както и балканисти като Victor Friedman, Brian Joseph, Петя Асенова, наред с много други, вж. по-подробно глава 6 от дисертационния труд) и въз основа на този принос, се разгледаха въпросните испаноеврейски езикови структурни изменения. Личният принос се състои просто в представянето на въпросните структури като резултатни от интензивния контакт на джудезмо с балканските езици, който ясно изпъква в испаноеврейския език особено след XIX в. и в опита за съпоставително разглеждане на характеристиките в испански и балкански контекст.

Въз основа на първичните източници (сефарадски текстове от началото на XX в. от различни части на Балканите) и тяхното анализиране в езиковедски план, се извлича езиков материал, който при по-нататъшна съпоставителна проверка служи за констатиране на наличието на балкански езикови морфосинтактични структури в джудезмо, за тяхното описание, съпоставка с другите контактни езици и за формулиране на заключение относно установяването и развитието на ареалните структури в джудезмо. В резултат, в дисертационния труд се привеждат повече от 400 примера от изследвания корпус или от други публикации, с чиято помощ се илюстрира и подкрепя наличието на балканските структури в джудезмо, с цел повишаване на научната стойност на настоящия дисертационен труд.

За осигуряване на по-голяма прецизност на анализа, изследването бе съпътствано със споделяне на оформящите се констатации и обсъждане с научните ръководители и с

други изследователи в същата област с международно признат принос, както от Софийския университет, така и от други академични центрове. В това отношение, ключова подкрепа бе получена от програмата за научноизследователски обмен Sciex-NMS-CH под ръководството на Конференцията на ректорите на швейцарски университети (CRUS). С помощта на проект PAMSCOD 12.221 BGR авторката на дисертационния труд получи възможност за 12-месечен стаж като сътрудник в Института за испански език и литература на Университета на Нюшател, придобивайки не само ценен практически опит за работа с електронни инструменти за лингвистичен анализ, но и незаменима теоретична подготовка по испанска диахрония, методи и ИТ-пособия за анализ на оригинални текстове. Важно е да се отбележи и интегрирането в международната испанистка мрежа Charta за транскрибиране на старинни испански документи, която въпреки че не е насочена конкретно към испаноеврейската езикова разновидност, спомогна за придобиване на знания и умения за работа със старинни испански текстове и за пряко общуване с видни дейци на испанската диахрония (напр. проф. Juan Pedro Sánchez Méndez от Университета на Нюшател, проф. Pedro Sánchez Prieto-Boija от Университета на Саламанка, както и с техни сътрудници от споменатите и други университети) и за споделяне и обсъждане (в испанска диахронна перспектива) на ареалните и контактни явления, наблюдавани в развитието на испаноеврейския език на балканска почва.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Текстът е с обем от 380 страници, от които 337 страници собствен или цитиран текст. Съдържат се две таблици, една фигура и три схеми, представящи в опростен вид установените процеси на приемане на ареалните структури, без да се включват таблиците и схемите на други цитирани автори. Привеждат се над 400 примера от формирания за целите на изследването корпус и от други публикации. В края на труда се привежда списък на цитираната литература (близо 300 лингвистични трудове на испански, английски, български и други езици).

Дисертацията е структурирана в две части и 29 глави и има следното съдържание:

ЧАСТ I. ДЖУДЕЗМО: БАЛКАНСКА ИСПАНОЕВРЕЙСКА ЕЗИКОВА РАЗНОВИДНОСТ

8

1. Увод 8
2. Цели, предмет и теза, структура и обосновка на дисертационния труд 10
 - 2.1. Цели 10
 - 2.2. Предмет, теза и основни понятия. 11
 - 2.2.1. Предмет. 11
 - 2.2.2. Теза 13
 - 2.2.3 Основни понятия. 14
 - 2.3. Структура 17
 - 2.4. Обосновка и актуалност на въпроса 17
3. Методология. 20
4. Обхват. 23
5. Испаноеврейският език и еврейските езикови разновидности. 25
 - 5.1. Характеристики на испаноеврейския език и неговото развитие. 25
 - 5.2. Характеристики на еврейските езикови разновидности 34
6. Преглед на класическите трудове по сефарадска лингвистика. 37
7. Джудезмо в Балканския езиков съюз. 46
 - 7.1. Балканският езиков съюз 46
 - 7.2. Участие и място на джудезмо в Балканския езиков съюз 50
8. Джудезмо като испаноеврейска езикова разновидност с балканска прагматика 66
9. Описание и подбор на корпусния материал 68
 - 9.1. Описание на изследвания корпус. 68
 - 9.2. Обосновка на избора 71

ЧАСТ II. МОРФОСИНТАКТИЧНИ БАЛКАНИЗМИ В ДЖУДЕЗМО 73

10. Изменение в граматичния род. 73
 - 10.1. Родовият модел в испански, джудезмо, иврит и балканските езици 73
 - 10.2. Частични изводи. 81

- 11. Деривативна морфология. 81
- 11.1. Суфиксът за образуване на названия на езици -esco 83
- 11.2. Умалителният суфикс -iko 84
- 11.3. Панбалкански суфикси от турски произход -li, -dji 97
- 11.4. Детерминация на наименованията на страни – иберороманско по произход явление, но реактивизирано под вероятно гръцко влияние: 99
- 12. Редуциране на показателната местоименна система. 99
- 13. Изчезване на апокопата на прилагателни имена от м.р. ед. ч. 101
- 14. Аналитично степенуване 103
- 15. Предложни режими на глаголни и именни синтагми. 107
- 15.1. Предлозите и техните синтактични характеристики 107
- 15.2. Предлогът en 109
- 15.3. Предлогът onde/ande в дирекционален смисъл 114
- 15.4. Предлозите de, desde, asta, fin 121
- 15.5. Частични изводи: 122
- 16. Предлозите por и para. 123
- 16.1. Размяна на семантиката и функциите на предлозите „за“ por и para. Разширение на обхвата на предлога por. Промяна на семантиката на para. 123
- 16.2. Илюстративни примери от изследвания корпус 129
- 17. Употреба на интензификатора kanto вместо qué 132
- 18. Фокусиращото наречие tambien 141
- 18.1. Ситуация в балканските езици, в испански език и джудезмо 141
- 18.2. Тенденция към изчезване на фокусиращото наречие tamproso и неговото заместване с tambien по като балканско влияние 143
- 18.3. Употреба на съединителния съюз i като фокусиращо наречие, синоним на tambien 145
- 19. Загуба на опозицията ser/ estar. 146
- 20. Префиксацията като средство за перфективизация в джудезмо. 147
- 20.1. Глаголната префиксация в средновековния испански език 154
- 20.2. Обсъждане и примери от изследвания корпус. 157

20.3.	Частични изводи относно префиксалната перфективизация в джудезмо.	166
20.4.	Глаголните перифрази в джудезмо.	168
20.5.	Частични изводи.	171
21.	Изменение в съгласуването на времената.	173
22.	Темпорално-модална употреба в подчинени изречения	179
22.1.	Хипотаксис: общи постулати	179
22.4.	Темпорално-модална употреба в подчинените изречения като вътрешноезиков, уравниващ процес.	212
22.5.	Темпорално-модална употреба в подчинените изречения като външеезиков процес, балканско влияние.	213
22.6.	Балканизацията на подчинените изречения, погледната като „изчезване“ на конюнктивните форми от испаноцентрична гледна точка.	214
22.7.	Подчинено изречение за условие.	222
22.8.	Подчинено изречение за цел.	240
22.9.	Подчинено изречение за време:	257
22.10.	Подчинено изречение за причина	261
22.11.	Подчинени определителни изречения	262
22.12.	Подчинено изречение за начин	265
22.13.	Подчинени подложни и допълнителни изречения	269
22.14.	Частични изводи.	269
23.	Предпочитание и установяване на аналитичната форма за бъдеще време (ir (a)+inf.).	272
23.1.	Синтетична и аналитична форма на футурум.	272
23.2.	Примери от изследвания корпус	276
24.	Предпочитание към отрицателен модел	277
24.1.	Двойно отрицание	278
24.2.	Приемане на отрицателен модел в джудезмо в подчинени изречения за време със съюзите за предел <i>asta</i> , <i>fin + ke</i>	283
24.3.	Приемане на отрицателен модел в джудезмо в подчинени изречения, в главното изречение на които има <i>verba timendi</i> (апрехенсив)	287

24.4.	Частични изводи.	289
25.	Аналитичен инфинитив	290
25.1.	Аналитичен и синтетичен инфинитив в джудезмо	290
25.2.	Аналитичен инфинитив в балканските езици.	297
25.3.	Комплементизаторите de, rog в инфинитивните глаголни перифрази в джудезмо	300
25.4.	Случаи на аналитичен инфинитив в джудезмо.	307
25.4.1.	Делиберативен (или дубитативен) конюнктив	307
25.4.2.	Аналитичен инфинитив в деонтичните модални конструкции	314
25.4.3.	Анализирани на инфинитива във финални и други видове подчинени изречения	316
25.5.	Частични изводи.	317
26.	Други балканизми.	318
26.1.	Загуба на разграничението между ke/kualo, употреба на ninguno/dinguno вместо nadie.	318
26.2.	Аналитична форма на редните числителни прилагателни имена.	319
26.3.	Удвояване на прякото допълнение	319
26.4.	Други балканизми	320
27.	Влияние на иврит.	321
28.	Резултати, констатации, изводи и обобщения.	322
ДЕКЛАРАЦИЯ за оригиналност		338
29.	Библиография:	339
Изследван корпус:		379

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В Част I се разглежда развитието на испаноеврейската езикова разновидност на Балканите и нейното формиране като балкано-испаноеврейска езикова разновидност. Въз основа на интензивния контакт със съседните езици балканското сефардско койне

придобива балканска прагматика, която оказва и своето влияние върху испанския морфосинтаксис. Испаноеврейският език се присъединява към балканския езиков съюз в периода на най-интензивен контакт между балканските езици, той едновременно осъществява контакт с всички балкански езици в градовете на Османската империя. Испаноеврейският език претърпява койнеизация въз основа на иберороманските езици, говорени от неговите носители с произход не само от Кастилия, но и от други ибероромански земи като Арагон, Каталуня, Португалия и южните испански градове. Балканското сефарадско койне постепенно се изоморфира не само въз основа на своите ибероромански дадености, но и под влиянието на други европейски езици (най-вече френски и италиански) съобразно сложните миграционни маршрути на неговите носители. Тъй като испанските евреи се заселват в урбанистичните центрове на Османската империя, където съществува богато езиково разнообразие, техният език придобива влияние не конкретно от един преобладаващ в съответния регион език, но от всички балкански езици едновременно. Затова придобитите от съседните езици характеристики не са присъщи на един балкански език, а са ареални и налични във всички тях. Лесното придобиване в джудезмо само потвърждава техното панбалканско разпространение и ареално естество. Развитието на испаноеврейския език след неговото отделяне от иберороманския континуум се характеризира със силно консервативна тенденция (езиците в диаспора по принцип проявяват консервативно поведение след прекъсване на връзката с техния езиков първоизточник и естественото обновяване и езикотворчество продължава без наличието на споменатата връзка). Същевременно, неотдавнашни и по-подробни изследвания (Schmid 2008, Berenguer 2012, Garcia Moreno 2015, Schlumpf 2015) опровергават консервативния характер на испаноеврейската разновидност, демонстрирайки и наличието на редица иновации, без обаче да обясняват естеството и източника на тези иновации. Наистина, в най-общ вид, наред с консервативните тенденции, в джудезмо се развиват и множество езикови иновации. В настоящата дисертация въпросните консервативни и иновативни структури се представят като продукт на балканското влияние върху джудезмо: запазват се или се реактивизират онези старинни испански и ибероромански структури, които са налични в балканските езици. Общобалканското разпространение на въпросните морфосинтактични характеристики води до запазването в активна употреба на множество морфосинтактични структури,

които са съществували в средновековния и класически испански, но са отпаднали в неговия съвременен вариант. Голяма част от въпросните структури са запазени до днес в периферните (крайбрежните) ибероромански или в други романски езици, но наличието в балканските езици (с ареално панбалканско разпространение) обуславя и тяхното реактивизиране и учестяване в джудезмо, както и тяхното адаптиране и развитие в различна от посоката, която тези езикови структури претърпяват до съвременния испански език.

Част I съдържа девет глави. В глави 1-4 се представят тезата, целите и предмета на изследването, както и прилаганите методи, обхват и обосновката за избор на разглеждания въпрос. Тезата се състои в представяне на балканското влияние като основен фактор за задържането в активна употреба на староиспанските структури в джудезмо и дори учестяването и развитие в съвсем различна от испанската посока. Разликите между испански и испаноеврейски език са изследвани повече в испанска диахронна светлина, в иберороманска, романска или хебраистична перспектива, а балканските елементи се споменават мимоходом. Съвпадението с общобалканските и старинните испански структури в джудезмо не е изследвано, затова настоящият труд представлява опит за осъществяване на напредък в споменатата посока. В глави 5-8 се прави обзор на развитието на испаноеврейския език на Балканите. В глава 5 се прави кратко описание на постигнатия напредък в изучаване на еврейските езикови разновидности. В глава 6 се прави преглед на релевантната литература в областта на испаноеврейския език. В глави 7 и 8 испаноеврейският език се позиционира в Балканския езиков съюз и се разглежда неговото обособяване като балкано-испаноеврейска езикова разновидност: балканската прагматика интерферира с испанския морфосинтаксис, като последният придобива редица балкански характеристики. В глава 9 се описват първичните езикови източници и се излагат критериите за техния подбор.

Част II се състои от 18 глави (10-28). В нея са представени отделни казуси, които показват балканското влияние върху джудезмо. Много от морфологичните и синтактични особености са изследвани изчерпателно и описвани в съпоставка с испанския език. Други са описвани като резултат от балканско влияние (напр. двойното отрицание или загубата

на конюнктивата), като стремежът в тези случаи е да се обхване наличният напредък и да се създаде собствен принос при анализ и особености на балканско влияние. Разглеждат се следните морфосинтактични структури, които са запазили своя старинен испански облик или придобиват нов, благодарение на контакта с балканските езици (където са налични същите езикови похвати и структури), както и с други контактни езици, като френски, италиански, турски, иврит и др.

Глави 10-14 разглеждат балканското влияние върху номиналната система на джудезмо.

В глава 10 се представя казуса на изменение на граматичния род на съществителни абстрактни имена от старогръцки произход, окончавачи на -*ma*, -*ra*, -*ta* (днес с глобално разпространение от типа на *tema*, *sistema*, *poema*), както и някои други подобни особености на граматичния род. В латински и гръцки тези имена са от среден род, а в романските езици, вкл. и в испански, от мъжки род, докато джудезмо, особено в балканославянска среда, тези имена се третират по фонетичен принцип и въз основа на окончанието -*a*, се определят като женски род, с интересни изключения като *problem/problemo*, в апокопирана форма вероятно под влияние френски език или вторично добавеното -*o*, като маркер за мъжки род. Несъмнено въздействие оказва и двуродовата система на иврит.

В глава 11 се разглежда предпочитанието към и честотата на умалителния суфикс -*iko*, като се прави паралел с наличието на подобно звучащи умалителни суфикси в балканските езици и това наличие се изтъква като принос за силното предпочитание на -*iko* пред останалите испански диминутивни суфикси (-*ito*, -*illo* и др.). За произхода на -*iko* в иберороманските езици се изказват предположения за келтски или друг предримски произход и неговото наличие и в балканските езици засилва предположенията за предримски и пределинистичен субстрат. Разглеждат се и други суфикси с общобалканско разпространение, налични и в джудезмо: -*esco* (с латински или по-ранен произход), -*li*, *dji* (с турски източник на разпространение).

В глава 12 се разглежда казуса на редуциране на показателната местоименна система в джудезмо като следствие на контактното влияние с балканските езици, при които в диахронното развитие се провежда подобно редуциране от три- до двучленна показателна система. В джудезмо опозицията е *esto/akeyo*, докато *eso* не изчезва напълно, но става синоним на *esto*.

В глава 13 се разглежда загубата (непълна) на апокопираната форма на прилагателни и местоимения от м.р. ед.ч. (*gran, algun, etc.*). тенденцията е испаноеврейските форми на тези прилагателни или местоимения да имат един единствен вариант: *grande, ninguno/dinguno*, и т.н.

В глава 14 се описва налагането на аналитичния компаративен и суперлативен модел, който има и общобалканско разпространение. Макар че аналитичният принцип на образуване на сравнителни и превъзходни форми се прилага още в латински и продължава своето развитие в романските езици, в балканския вариант на испаноеврейския език тази тенденция е още по-силна на фона на иберороманските езици. Нестандартното естество на джудезмо и въобще липсата на стандартизиращ езиков натиск обуславя и наличието на изключения, като напр. *mijor* (по-добре), открито в изследвания корпус. Балканското влияние върху сефарадския език се разглежда просто като засилване на въпросната характеристика, която е типологична романска и испанска характеристика.

Глави 15 и 16 са посветени на изменението на семантиката на някои (*en, onde, de, fin, rog, para*) предлози по аналогия със семантиката в балканските езици. Предлозите са едни от най-бързо податливите на изменение звена в ситуация на езикова нестабилност. От своя страна балканските езици са развили солиден изоморфизъм в областта на предлозите и тяхната самостоятелна употреба или като глаголна или номинална рекция. Балканският предложен изоморфизъм лесно се прилага в джудезмо, особено когато съответната предложна употреба е съществувала в средновековния испански език или в други романски и ибероромански езици. Иберороманското разграничение на *rog* и *para* (с произход от латинското *pro*, еволюиращо в средновековното испанско *rog*, които

съчетават и двете значения) за изразяване съответно на причина и цел, лесно се заличава на балканска почва, където се употребява един предлог за двете значения.

В глава 17 се разглежда *kuanto* като интензификатор на статичен признак (в употреба с прилагателни и наречия), по аналогия с балканските езици и за разлика от испанското *qué*. В разглеждания случай предпочитанието към *kuanto* на фона на испанската употреба на *qué* се разглежда като маркер, който от гледна точка на употребата на квантитативното, а не квалитативното местоимение причислява джудезмо към балканските и блискоизточните езици, за разлика от испанския, иберороманските и романските езици, които по същия признак принадлежат към европейската изоглоса с употреба на квалитативното местоимение.

В глава 18 се разглежда изменението на фокусиращите наречия *tambien*, *tampoco* съобразно балканския модел. В балканските езици (с изключение на гръцки) липсва отделна форма за изразяване на отрицателна прилика, т.е. отсъствие, като се прилага съчетанието на фокусиращото наречие за вече известна информация в съчетание с отрицателната частица, напр. на бълг. *също не*. Същият похват се възприема и в джудезмо където *tampoco* е изместено ненапълно, а просто като тенденция и предпочитание, от *tambien no*. В същата глава се представя и употребата на координативния съюз *i/u* в смисъл на фокусиращото наречие за вече известна информация *tambien*, (т.е. *i=tambien*), която има панбалканско разпространение и лесно се приема и в джудезмо. Особено честа е и емфатичната употреба, в съчетание с други съюзи и предлози като: *ma i* но и, *tambien i* също и, и др.

Глави 19-24 представят балканизми в глаголната система на джудезмо.

В глава 19 се разглежда загубата на опозицията между *ser/estar*, поради нейната липса в балканските езици. Противопоставянето в стандартния испански език на *ser/estar*, където глаголът *estar* се употребява за изразяване на местоположение или състояние не е толкова строго и дори отсъства в средновековния испански език и балканското влияние

води до възобновяване на споменатата липса в балканския вариант на испаноеврейския език.

В глава 20 се описва наличието, макар и в много начален стадий на развитие, на прилагането на глаголната префиксация като средство за перфективизация в джудезмо. Подобно явление е установено в идиш, образувано под влияние на славянския (полски) продуктивен модел, докато в джудезмо явлението се генерира в резултат на контакт с гръцки и балканославянските езици, където глаголната префиксация е активно средство за образуване на аспект и на т.нар. второ бъдеще време. Илюстративен пример за последното е употребата на префигираната форма на глагола *romper* в поговорката *Π cantariju va a la fuente fin ke no si arompi*, където в подчиненото изречение става въпрос за прекъсване (счупване на стомната) на обичайно действие, дадено в главното изречение (пълнене и носене на вода от извора).

В глава 21 се представя изменението, което настъпва в съгласуването на времената в сложното изречение и особено при възпроизведена реч. В балканските езици възпроизведената реч, като подчинено изречение, част от сложно съставно, запазва своите модално-темпорални и аспектиални параметри, както когато е независимо изречение. В испански език, подобно на останалите романски, както и напр. германските езици, възпроизведената реч се подчинява във времеви диапазон на времето на глагола от главното изречение. Тъй като при възпроизведена реч се предава изказване в минал момент, то според испанските граматични правила се изисква превръщане на актуалните времена от самото изказване в инактуални. Това изискване не съществува в балканските езици и под влиянието на последните се установява и в джудезмо, напр.: *me diho ke troke un poko estas ideas/* в контраст с испански: *me dijo que trocara...*

В глава 22 се разглеждат измененията, които настъпват в темпорално-модалната употреба в подчинените изречения. Констатираната от много изследователи на сеарадския език загуба на конюнктива, се представя като резултат от влиянието на балканските езици, за които е характерен пълен или частичен синкретизъм на индикатив и конюнктив, а подчинителният маркер е изнесен на синтактично ниво (съюзите *va* (гр.), *да* (в бълг.), *să* (в

рум.), *tè* (в алб.)). В джудезмо *que/ke* приема същата функция и в много случаи конюнктивът се губи, като на негово място се употребява индикатив. В случаи на проспективно (бъдещо) действие в подчинената клауза конюнктивната форма често се заменя с бъдеще време на индикатив, което е характерно за италиански, както и за ибероромански езици като арагонски и каталунски. В някои случаи обаче, при които алтернацията в подчиненото изречение не е между индикатив и конюнктив, а между инфинитив и конюнктив, напр. във финално-целните подчинени изречения, конюнктивът е стабилно запазен. Въпреки подчертаната стабилност, в тези случаи също се забелязва действието на балканския синкретизъм и се откриват случаи на неутрализация на конюнктива от индикатива.

Устойчивостта на конюнктива в подчинените изречения (за цел, за начин със *sin*, както и допълнителните с главен глагол за волеизява) с алтернация на инфинитив и конюнктив се обяснява с балканско влияние. Именно изброените изречения се появяват наченки на заместване на инфинитива с конюнктив в резултат на балканско влияние. Приемането на балканския модел на заместване на инфинитива с подчинена конструкция (*que/ke + subj*), като една от областите на това заместване е именно финалната подчинена структура. Представят се модели и схеми на репликиране на балканския модел, както и употребата на испанския и балканския подчинителен модел, синтактични и семантични зависимости, характерни за романските и балканските езици.

В глава 23 се представя предпочитанието към аналитичната форма на бъдеще време *ir (a)+inf.* (по балкански образец). *Futuro simple* не изчезва напълно, но то се употребява повече в своите модални значения, както и в подчинени изречения, докато в темпоралните значения се употребяват *vas estar/ivas estar*.

В глава 24 се представя предпочитанието към някои отрицателни и псевдоотрицателни структури в джудезмо, като двойното отрицание, подчинената структура *fin ke no* (*докато не*), както и предпочитанието към отрицателна подчинена структура след *verba timendi* в главното изречение като проекция на балканското влияние. Въз основа на изследвания корпус се установява не категорично, но изявено

предпочитание към отрицателните структури, за разлика от испански, където предпочитанието е към положителната употреба в изброените случаи.

В глава 25 се разглеждат областите на заместване на инфинитива с подчинителна конструкция (*ke + subjuntivo*). Както потвърждават и множество корпусни изследвания, инфинитивът в джудезмо е запазен в количествено отношение дори превишава броя на инфинитива в съвременния испански език. Испаноеврейският инфинитив се замества с подчинителна конструкция (*ke + subjuntivo*) в конкретни семантико-синтактични области: това са делиберативните автовъпроси (в 1-во и 3-то лице), напр. *kualo ke aga?* какво да правя? и директни въпроси (във 2-ро лице), напр. *kuando ke venga?* кога да дойда?, въвеждани с въпросителни думи, деонтичните модални конструкции, напр. *kale ke aga*, трябва да направя, подчинени изречения с алтернация между инфинитив и конюнктив в зависимост от хомо- или хетеросубектността на подчинената клауза. Испанска употреба изисква инфинитив (*para, sin + inf.*), но в джудезмо се употребява подчинителната конструкция *para ke /sin que + subj.* Заместването на финално-целния инфинитив с подчинителна конструкция е една от областите, в които най-рано се констатира и изчезването на инфинитива в гръцки, български и румънски език. Аналогично заместване се наблюдава и при испаноеврейския инфинитив, което е ценен факт за балканистиката и за протичането на явлението не само в хронологична перспектива, но и за неговите семантични и синтактични особености.

В глава 26 се разглеждат други по-кратко отделни казуси на балканско влияние в различни морфосинтактични области, като удвояване на прякото допълнение, образуването на редни числителни имена, наред с други процеси на изоморфизация на джудезмо с балканския ареален модел. Удвояването на прякото допълнение е типично иберороманско явление, затова балканското влияние се разглежда просто като засилващо на вече съществуващото явление в джудезмо.

В глава 27 се изказват някои наблюдения относно влиянието на иврит като улеснител или инхибитор на балканското влияние в джудезмо.

В глава 28 се излагат направените констатации, обобщения и изводи относно развитието на джудезмо в балканска ареална среда.

В глава 29 се представят цитираните първични и вторични източници.

В развитието на джудезмо в балканска диаспора, контактът с котериториалните езици става мощен източник на езиково обогатяване, който съдейства за запазването на много староиспански структури и дори за тяхното засилване и учестяване. Въпреки че джудезмо отдавна е признат за един от необалканските езици (напр. Subak 1905), все още балканското влияние в този език е слабо изучено, което често води до отричане или игнориране на балканското естество на много от запазените староиспански елементи или такива, взети от други ибероромански или романски езици.

Въз основа на проучената литература, се представя виждането в посока на силно, макар и не достатъчно дълготрайно балканско влияние, за което – въпреки многото исторически и фактологически празноти, – свидетелстват самите езикови изменения, навеждащи на представата за интензивен директен контакт на сефарадското население с останалата част от османското и пост-османско общество, като този контакт е особено силен в градовете, особено на места с интензивен социално-икономически обмен като пазари и панаири, както и в други форми на междуетническо общуване, което ясно личи в езиците на общуващите общности.

Многовековното османско владение на Балканите оставя следи върху езиците на доминираните народи, като обща особеност на тяхното развитие може да се изтъкне факта, че те се развиват своя народен, разговорен, устен аспект, докато писмената традиция е силно редуцирана и се засилва едва през XIX в. със сформиранието на националните езици. Поради подобната и често идентична политическа, културна и социално-икономическа обстановка, балканските езици приемат на едно и също външно влияние и натиск, което личи в много не само в общата балканска прагматика, но и в множеството синтактични и семантични балканизми. Джудезмо не изостава от тази тенденция и умело адаптира балканската прагматика към своята испанска граматика. Това

личи в множество структурни модели и по-нататъшно хомогенизиране и изоморфизъм на джудезмо с общобалканските тенденции и модели.

Връщайки се към иновативните и консервативни езикови структури в джудезмо, самото съвпадение на тези структури с техните аналози в балканските езици, показва техния ареален характер. Много от морфосинтактичните структури (описани в настоящата дисертационна разработка) представляват старинни испански структури, чиято употреба се възобновява и засилва в джудезмо благодарение на балканското влияние. Сравнително краткият развой на джудезмо на Балканите, не е достатъчен за генериране на цялостни балкански иновации, затова повечето балкански структури в джудезмо не са иновации, а само за реактивизирани испански лингвистични структури, които са налични в старинни, диалектни или диастратични варианти и, следователно, често от испанския езиков фонд. По този начин, балканските ареални сили задействат в джудезмо онези испански структури, които са съществуват едновременно в испанския (и останалите ибероромански и романски езици) и в балканската ареална формация. Ето защо, може да се заключи, че генеалогичната предразположеност (на новоприсъединяващ се – за джудезмо след края на XV в. – към дадена ареална зона език) е силен фактор при избора, приемането и развитието на ареални структури. Развиват се по-лесно и по-бързо онези ареални структури, които са налични във фонда на приемащия език (напр. в диахронни, диалектни, диастратични варианти). Подобно предпочитание на употреба на общи, съпадащи езикови структури се забелязва и в други ситуации на междуезиков контакт, описани напр. от Thomason/Kaufman (1986), Matras (2001, 2009), Heine/Kuteva (2005), Heine (2006).

Изводи и обобщения

Изводите, изложени в края на Част II, по-специално в Глава 28, касаят няколко аспекта на изследването, а именно:

- лингвистични и екстралингвистични фактори, влияещи върху развитието на джудезмо в балканска ареална среда;

- общи закономерности по отношение на езиковия контакт и приемането на ареални структури;

- взаимодействие на ареални, контактни и генеалогични фактори, улеснители и инхибитори.

Наличието на дадена езикова структура (синтактична, фонологична, морфологична структура) в генеалогичния „инвентар“ на даден език улеснява нейното „придобиване“ в ситуация на контакт с друг език, в който тази структура също е налична. При присъединяването на даден език към определен езиков ареал, в случая на джудезмо може да се говори за присъединяване към балканския езиков съюз, поради по-късното събитие на неговото присъединяване към ареала, където много от ареалните феномени вече са в напреднал стадий на развитие, по-лесно и по-бързо се установяват онези ареални структури, които са съществували и в езиковия фонд на новоприсъединяващия се език. Така че, наред с типологичната съвместимост, генеалогичната предразположеност не е решаващ, но силно улесняващ фактор за приемане и развитието на ареални характеристики в един новоприсъединяващ се към ареалната цялост език.

В ситуация на контакт участващите езици приемат и обменят по-лесно и по-бързо онези структури, които са съществували в техния езиков диапазон (включително в диалектни, диахронни и други варианти).

Въз основа на многобройни досегашни изследвания и събрани данни, се признава в общ план, че няма езиков ареал без общи морфологични структури. Но ареалните характеристики се проявяват най-ясно и обилно в синтаксиса, семантиката и прагматиката на участващите езици. Ето защо, по-голямата част от представените в настоящия дисертационен труд езикови структури, са синтактични, докато разгледаните морфологични структури са по-малко на брой. Поставеният в настоящото изследване акцент върху морфосинтаксиса, не отрича балканското влияние във фонологичния слой на джудезмо, или в неговите лексикални, семантични и прагматични характеристики. С дисертационния труд се възнамерява да се запълни поне частично установената празнота в

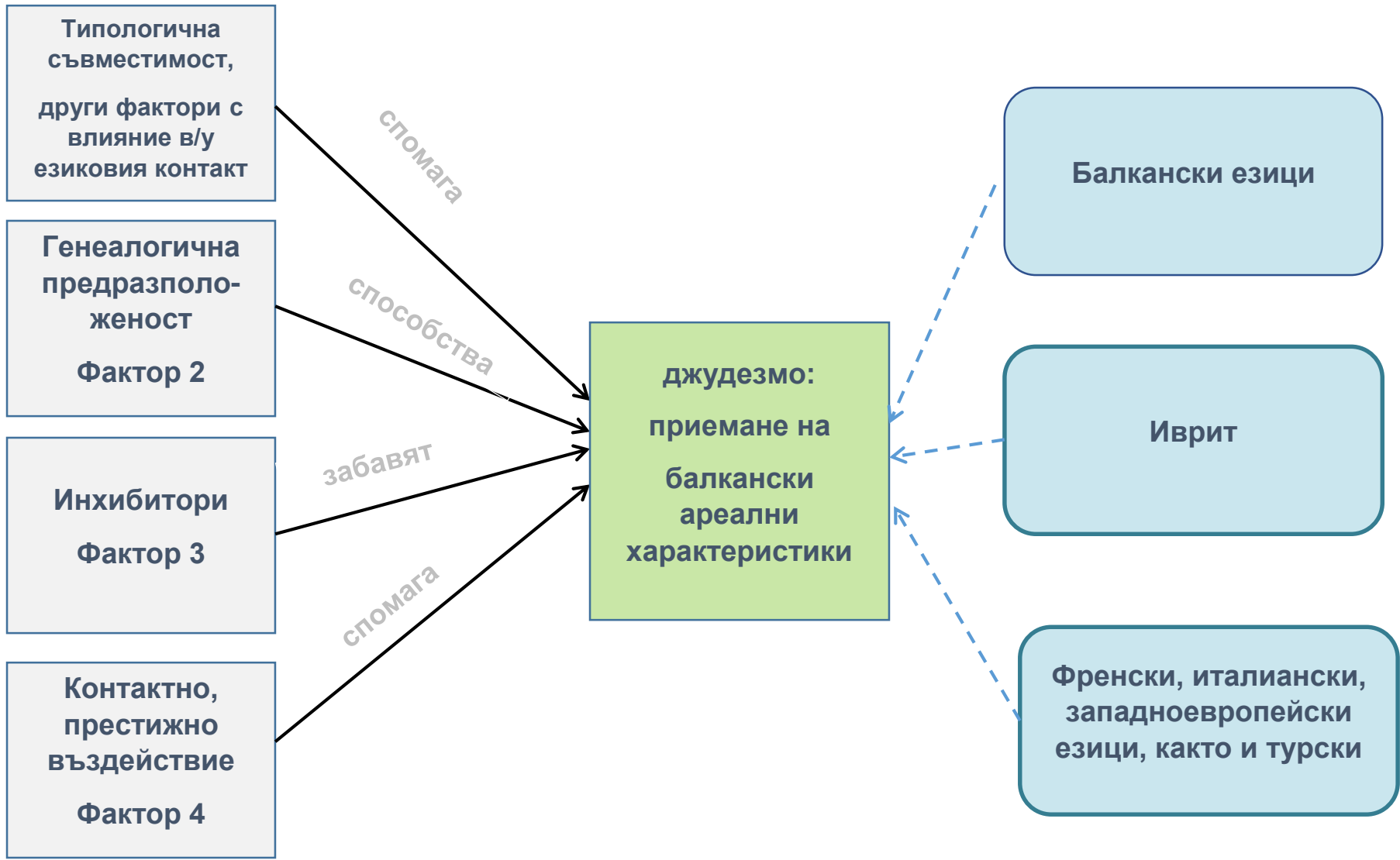
областта на балканското влияние в морфосинтаксиса на джудезмо и да се опише неговата специфика.

Както забелязват Friedman/Joseph 2014, наред с други балканисти, джудезмо е ценна отправна точка за изучаване на балканските ареални феномени. Въз основа на установените преимущества на джудезмо за изследване на ареалните характеристики, първичните източници, които формират корпуса, послужил за анализ в настоящото изследване, са подбрани, с цел да се проследи приемането на балканското влияние. Текстовата извадка се анализира и се избират най-иллюстративните примери, показващи наличието на съответната балканска структура в джудезмо. Споменатите примери се поместват във всеки конкретен раздел, посветен на съответната балканска морфосинтактична структура. След анализ и съпоставка с диахронни, диалектни и диастратични варианти на испанския език, както и с иврит и с ибероромански и романски езици, се установи наличие на въпросните структури в споменатите аналози. Затова при разглеждане на балканското развитие на джудезмо от изключителна важност има въздействието и от трети страни, а именно – от иврит, от френски или друг западноевропейски език, което се изтъква както в съответния раздел, така и в общите заключения от дисертационното изследване.

Благоприятни обстоятелства за подобно изследване представлява наличието на многобройни и задълбочени лингвистични изследвания, съпоставящи испаноеврейската езикова разновидност с испанския език, както и наличието на подобни изследвания върху балканските езици, без да се пропускат и изследванията на западноевропейската и мароканската испаноеврейски разновидности. Ето защо, в дисертационния труд просто се проучи релевантния и достъпен за авторката езиковедски принос (от областта на испанистиката, сефардистиката и балканистиката, както и от ареалната и контактната лингвистика въобще) и направените констатации се прилагат спрямо конкретния случай на джудезмо в неговия балкански развой.

Очаква се дисертационният труд да допринесе не само за попълване на споменатия вакуум в сефардските изследвания, но и да бъде полезен за ареалната лингвистика,

представяйки ценни наблюдения върху естеството и приемането на ареални характеристики, езиковото изменение и еволюция, особено в ситуация на междуезиков контакт и в ситуация на ареално взаимодействие. Установява се, че генеалогичното предположение влияе върху селекцията на възприеманите в един език ареални характеристики и същевременно допринася за по-бързото и по-лесно установяване на ареалните структури в приемащия език. В дисертационния труд се илюстрира подробно механизма на това улесняване и по-бързо приемане на ареалните структури, които са налични и в наследствения езиков материал на приемащия език, без да се пропуска и влиянието на други контактни езици. Установява се, че когато дадена ареална характеристика съществува/отсъства и в трети език с влияние върху приемащия, това наличие също способства/препятства за реактивизирането на съответната структура. Така например, инхибиращото влияние на иврит може да се проследи в следното явление: триродовата номинална система, която е характерна за всички езици от Балканския шпрахбунд и наличието на среден род може да се разглежда като обща черта на тези езици, не се установява в джудезмо. Напротив, в испаноеврейската родова система се наблюдава силна поляризация между мъжки и женски род, дори по-силна от тази в испански и в романските езици (пример: *artista/artista, aktor/aktrisa*). За този факт може да се търси причина отново във влиянието на иврит, при който действа семитската двуродова система. Ето защо, по отношение на възприемане на балканските ареални характеристики в джудезмо влиянието на останалите релевантни езици действа както като улеснител, така и като инхибитор. Или изложено в обобщен вид, в джудезмо се наблюдава ареално въздействие, което се подпомага от генеалогичната предположеност и контактното/престижно въздействие на наличието на същите структури в други контактни за джудезмо езици (или се препятства от отсъствието на въпросните структури в същите контактни за джудезмо езикови източници):

Фигура 1. Основни влияния върху приемането на балкански ареални характеристики в джудезмо.

- от една страна въпросните ареални структури са налични в балканските езици и с присъединяването на джудезмо към Балканския езиков съюз, те се приемат в неговата естествена цялост;

- от друга страна въпросните структури са били или са налични в предходен етап от развитието на испанския език, предшестващи или съвпадащи с началото на диаспорното развитие на испаноеврейската езикова разновидност, както и в периферен диалектен или диастратичен вариант на съвременния испански език или в останалите ибероромански езици;

- от трета страна, необезателно, но често, въпросните структури се оказват налични в трети език, различен от балканските езици и от джудезмо, който обаче оказва значително контактено въздействие върху тях. Конкретно за джудезмо, това е престижното и постоянно въздействие на иврит, от друга страна, не само за джудезмо, а и въобще за балканските езици, това е престижното влияние на френски език (и на други западноевропейски езици) без да се пропуска и йерархично обусловеното въздействие на турския език, както и на гръцкия по целите Балкани.

- не трябва да се пропускат и забавящите и възпиращи фактори, изобразени на Фиг. 1 като инхибитори – езикови и извънезикови фактори, които забавят процеса на приемане на ареалните структури в джудезмо.

В редица от разгледаните в балканска перспектива структури се забелязва наслагване на описаните въздействия, но при всички се забелязват първите два ефекта. Това наслагване на ареалния и генеалогичния фактор, често придружавано и прецизирано от контактния престижен фактор на трети език, се обяснява с факта, че освен че се присъединява към Балканския езиков на сравнително късен етап, джудезмо участва за твърде кратък период в ареалните взаимодействия на Балканите – едва четири-пет века, което се обуславя от исторически фактори.

Прилагайки признати възгледи относно езиковия контакт и изменение на езиците в резултат от този контакт (Heine 2006, Matras 2009, наред с други), в дисертационния труд се потвърждава верността на тези наблюдения, като се дават конкретни примери от

балканското развитие на джудезмо. Освен типологичната езикова съвместимост, като един от основните фактори за приемането на даден ареален феномен в системата на приемащия език, генеалогичната предразположеност също играе спомагателна и ускорителна роля, без да се забравя и контактното въздействие от страна на трети езикови източници, както върху визирания език, така и върху съответната ареална цялост.

Въз основа на направения анализ, балканското ареално въздействие се представя като основен фактор за реактивизирането в джудезмо на разглежданите испански структури/опции/модели, които съществуват в по-старинни испански варианти или в съвременни негови диалектни или диастратични варианти, както и в други ибероромански езици, но отсъстват от съвременния нормативен испански език.

III. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Представеният дисертационен труд на тема: Панбалкански заемки в испаноеврейския език (морфосинтактични структури) създава полезен научен принос с интердисциплинарния подход спрямо изследваните балкански морфосинтактични структури в испаноеврейската езикова разновидност на Балканите, както и с прилагането на неотдавнашни открития и констатации и актуален напредък на ареалната и контактната лингвистика върху разглежданите структури. Дисертацията допринася с релевантен научен принос в следните области:

1. Дисертацията се позиционира не само като продължение на сефарадската езиковедска традиция в България, но и като принос в изключително динамично развиващата се област на изучаване на сефарадския език на световно ниво. Поради своята близост до испанския език, изучаването на джудезмо винаги е представлявало част от испанското езикознание, но с напредъка на ареалната и контактната лингвистика, има възможност да се обхване и конкретно езиковия развой на джудезмо на Балканите от балканска ареална перспектива.

2. Като принос на настоящата разработка може да се посочи компилацията на класически и нови виждания върху развитието на джудезмо в

балканска среда, тяхното събиране и тясно проектиране в конкретната тематика. Както е споменато на многократно в дисертационния текст, испаноеврейската езикова разновидност винаги е оставала в периферията на интереса на балканистичните изследвания, съсредоточени напълно основателно върху основните езици на Балканския езиков съюз, а същевременно, балканският елемент в развитието на джудезмо е оставено извън или в далечната периферия на интереса на испанисти и сефарадисти, поради също основателната липса на интерес в областта на балканските ареални феномени. Ето защо, селекцията и прилагането на гледища както от страна на балканистичните изследвания, така и от страна на диахронните испански и сефарадски езиковедски изследвания, благоприятства за придобиване на един по-многогранен поглед и следователно, за придобиване на по-детайлна и по-реалистична представа относно развитието на джудезмо в балканска ареална среда и въобще за самия Балкански езиков съюз. Избраният подход позволява триангулация на обекта и обуславя по-голямата достоверност на получените резултати и направените констатации.

3. В дисертацията е приложена собствена методология и самостоятелно формирана теоретична рамка. Едно от най-големите предизвикателства бе изборът на съотносимите теоретични изследвания в областта на ареалната и контактната лингвистика, както и на селекцията изследваните езикови структури. В този смисъл текстът има стойност, защото поставя въпроси от полето на ареалната лингвистика и развитието на конкретните участващи езици в ареална динамична среда, които досега са само частично или въобще не са коментирани с конкретна насоченост към балканското развитие на испаноеврейската езикова разновидност.

4. Не на последно място, събраният корпусен материал от оригинални сефарадски текстове от различни части на Балканите – не само от вътрешността на полуострова, но и от дунавските и южните морски градове – от една и съща епоха и идентифицирането в същите текстове на въпросните ареални изменения, само по себе си е ценен принос за сефарадистиката, и тези примери могат да послужат за по-нататъшни изследвания не само от авторката на дисертационния текст, но и от други изследователи в същата или други научни специалности.

5. Важен принос е потвърденото въз основа на направения анализ установяване на съпадението на староиспанските и ареалните балкански структури в джудезмо. Тази констатация се илюстрира и подкрепя със съответните примери, подбрани с оглед на спецификата на всеки казус.

6. Като принос с релевантност за испанистиката и сефарадистиката може да се посочи установеното обстоятелство, че разглежданите староиспански морфосинтактични структури, които отпадат в съвременния нормативен испански език, а се реактивизират и стабилизират в джудезмо, не се дължи на вътрешноезикова архаизираща тенденция, а на контактено ареално балканско въздействие.

7. Направените в рамките на дисертационния труд констатации и анализ потвърждават с нагледни примери от балканското развитие на джудезмо важни наблюдения в областта на контактното езиково взаимодействие, измененията и приемането на иновативни или възобновяване употребата на налични за приемащия език структури.

IV. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Дисертационното изследване представя само част от установените балканизми в сефарадския език. То поставя основни насоки за по-нататъшно продължение на изследването, като същевременно се разширява обема на първичните езикови източници и се задълбочава съпоставката със съвременния и старинен испански език.

Проблематиката е доста слабо разработена и ще бъде интересно да се надграждат и проследят поставени в дисертацията въпроси като:

- до каква степен и в какво съотношение ареалното балканско въздействие надделява над испанския генеалогичен структурен материал?
- в кои области на синтаксиса, морфологията, речниковия състав и фонологията ареалните (и други контактни), генеалогични и типологични фактори оказват по-голямо или по-слабо влияние?

- какви са вътрешноезиковите или външноезикови механизми и фактори, обуславящи съответните формиранни в джудезмо модели?

- кои езикови и извън езикови фактори оказват влияние върху предпочитанието и стабилната употреба на едни езикови структури и модели и дестабилизирането и лесното заемане от контактни езици на други структури и модели?

V. ПУБЛИКАЦИИ НА ДОКТОРАНТА ПО ТЕМАТА:

1. Доклад на тема: Обща балкански лексически заемки въз основа на две сефарадски копли, изнесен на 10-та Конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски“, май 2013 г. и публикуван в Сборник с доклади от 10-та Конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски“, Веселинов, Димитър (ред.). София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, стр. 78-85.

2. Доклад на тема: *Léxico panbalcánico en judeoespañol a base de dos coplas sefardíes del Archivo Estatal de Bulgaria*, изнесен през юни 2013 г. на III-тия конгрес на Charta (Международна мрежа за транскрибиране на испански документи от XIII-XIX в. www.charta.es), под наслов: Традиция и иновация в испанската диахронна лингвистика. Публикуван в: *Temas, problemas y métodos para el estudio de documentos hispánicos antiguos*, Sánchez Méndez, Juan Pedro/De la Torre, Mariela/Codita, Viorica (eds.), Tirant Humanidades, Valencia 2015, стр. 775-782.

3. Доклад на тема: *Reception and Development of Turkisms in Judeo-Spanish*, май 2014 г., Конференция по случай 20 години от основаването на специалност „Балканистика“ в Софийски университет, публикуван в електронното издание на сборника с доклади, поместен на сайта на Факултета по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“ http://www.slav.uni-sofia.bg/images/stories/documents/BALKANSKITE_ESIZL.pdf стр. 136-140.

4. Доклад на тема: *Vowel Reduction in Sephardic in Eastern Bulgaria based on Texts from Beginning of XXth Century: a Micro-Balkanism*. Сборник с доклади от 12-та Конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от ФКНФ, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, май 2015 г., стр. 126-132.

5. Статия: За някои прояви на сефардско-българския езиков контакт/ *On Some Expressions of Sephardic-Bulgarian Language Contact*, сп. Чуждоезиково обучение, кн. 6, година XLII, стр. 615-624, юли 2015 г.
<http://www.azbuki.bg/editions/journals/foreign/fltcont012013-2/26-languages/foreignarticle/2107-cheo062015>

6. Доклад на тема: *Judeo-Spanish Texts in Cyrillic Script in the Turn of XXth Century*, (в процес на подготовка и печат), изнесен на XI-тия Конгрес по балканистика, Международна асоциация за изследване на Европейския югоизток - AIESEE, секция: балканско езикознание, септ. 2015 г. (в печат)

7. Доклад на тема: Ареални структури в синтаксиса на испаноеврейската езикова разновидност на Балканите, Юбилейна научна сесия в чест на проф. д.ф.н. Руселина Ницолова в рамките на Тринадесетите славистични четения, София, април 2016 г. (в печат)

8. Доклад на тема: *Disappearance (and Maintenance) of Subjunctive in Judezmo Subordinate Clauses as a result of Balkan influence*, 20th Biennial Conference on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature and Folklore, The University of Utah in Salt Lake City, UT, USA, април 2016 г. онлайн презентация (в печат).

VII. БИБЛИОГРАФИЯ:

- Berenguer Amador, Ángel (2012) La sintaxis del subjuntivo en judeoespañol, в eHumanista, vol 20, 47-62.
- Bosson Georg (1990) El uso de los tiempos verbales en judeoespañol, в Wotjak, Gerd/Veiga, Alexandre (eds.) La descripción del verbo español (= Verba, Anuario galego de filoloxia española, Anexo 32), 71-96.
- Bunis, David (1999) Judezmo. Introduction to the Language of the Sephardic Jews of the Ottoman Empire. Jerusalem, The Magnes Press / The Hebrew University of Jerusalem.
- Crews, Cynthia (1935) *Recherches sur le Judéo-Espagnol dans les pays balcaniques*. Paris, Droz.
- Friedman, Victor/Joseph, Brian (2014) Lessons from Judezmo about the Balkan Sprachbund and contact linguistics, в International Journal of the Sociology of Language 226, 3-23.
- García Moreno, Aitor (2015) Historia de la Lengua Sefardí: el caso de las oraciones de relativo (ss. XVI-XX), в Silva Tavim, José Alberto *et al.* (eds.) *In the Iberian Peninsula and Beyond, A History of Jews and Muslims (15th-17th Centuries)* 2 vols, vol. II. Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 149-164.
- Kanchev (1975) (1975) Fonética y fonología del dialecto judeoespañol en Bulgaria, дисертация за присъждане на степен кандидат на филологическите науки. София, Софийски университет Св. Климент Охридски (електронна версия, предоставена от самия автор).
- Luria, Max (1930) A study of the Monastir dialect of Judeo-Spanish based on oral material collected in Monastir, Yugo-Slavia. New York, Instituto de las Españas en los Estados Unidos. Reprinted from The Revue Hispanique 79, 323-583.

- Montoliu, César/van der Auwera, Johan (2004) On Judeo-Spanish Conditionals, в Tomić, Olga/Martinovic-Zic, Aida (eds.) *Balkan Syntax and Semantics*. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company / John Benjamins North America, 461-474
- Sala, Marius (1970) *Estudios sobre el judeo-español de Bucarest*. Universidad Nacional Autónoma de México.
- ___ (1983) Sobre el verbo del judeoespañol, в *Romanica Gandensia* 20, 73-80.
- Schlumpf, Sandra (2015) *Condicionalidad y concesividad en judeoespañol moderno escrito, Teoría y análisis de corpus*. Lausanne, Sociedad Suiza de Estudios Hispánicos.
- Schmid, Beatrice (2008) La lengua sefardí en su plenitud, в Hassán, Iakob/Izquierdo Benito, R. (coords.) и Romero, Elena (ed.) *Sefardíes, Literatura y lengua de una nación dispersa*. Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha (= *Colección Humanidades* 96), 51-79.
- Schwarzwald, Ora (2003) (2003) *Judeo-Spanish / Judezmo / Ladino*. Jewish Language Research Website. <http://www.jewish-languages.org/judeo-spanish.html> достъп, август 2015 г.
- Subak, Julius (1905) Das Verbum im Judenspanischen, в *Bausteine zur Romanischen Philologie. Festgabe für Adolfo Mussafia zum 15. Februar 1905*, Halle a. d. S., Max Niemeyer, 321-331.
- Symeonidis, Haralambos (2002) *Das Judenspanische von Thessaloniki*. Bern, Peter Lang.
- Varol-Bornes 2001, (2001) Calques morphosyntactiques du turc en judéoespagnol, mécanismes et limites, в Donabedian, Anaide (ed.) *Faits de langues, Langues de diaspora*. Paris, Orphys, 85-99.

Wagner (1914), Wagner, Max Leopold (1914) *Beiträge zur Kenntnis des Judenspanischen von Konstantinopel*, Wien, Alfred Hölder [reimpr. Wagner 1990, vol. I, 7-109].

Габинский, Марк (1969) Этиология балканской утраты инфинитива в свете фактов сефардского языка, в *Revue roumaine de linguistique* N 6, 539-548.

___ (1970) Балканская утрата инфинитива в свете данных сефардистики (на материале говоров Македонии), в *Проблемы диахронии и синхронии романских языков. Часть II*. Минск, 204-218.

___ (1992) Сефардский (еврейско-испанский) язык, балканское наречие. Штиинца, Кишинев.